

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Лебедь Наталія Федорівна

**НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ В СУМСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістр

Науковий керівник
_____ Ю.А. Бондаренко
доктор педагогічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти
“ _____ ” _____ 2021 року
Виконавець
_____ Н.Ф. Лебедь
“ _____ ” _____ 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	
1.1. Роль родини у вихованні дитини з особливими освітніми потребами.....	8
1.2. Нормативно-правові та наукові засади взаємодії організацій громадянського суспільства з родинами дітей з особливими освітніми потребами.....	13
1.3. Характеристика досвіду взаємодії громадських організацій з родинами, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, в Сумському регіоні.....	18
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	
2.1. Організація і методика дослідження.....	24
2.2. Результати констатувального етапу дослідження.....	28
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В СУМСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	
3.1. Напрямки взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами.....	41
3.2. Особливості організації системи підтримки родин, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, громадськими об'єднаннями Сумського регіону.....	45

Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність. Громадські організації є активною та прогресивною частиною громадянського суспільства. В державах з розвинутими демократіями вони мають значний вплив та є рушійною силою реформ в усіх сферах суспільного життя.

Співпраця громадських організацій з родинами, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП), є поширеною практикою в багатьох країнах світу. Зважаючи на такі переваги громадських організацій, як незалежність, інноваційність, гнучкість, активна позиція команди, наявність мережі партнерів та волонтерів, вміння швидко ініціювати та впроваджувати зміни, ефективно комунікувати на різних рівнях, така співпраця є конструктивною та ефективною, а результатом її є важливі рішення, що сприяють вирішенню значної кількості проблем, з якими стикаються родини зазначеної категорії.

Національне законодавство визначає громадські організації партнером у реалізації державної політики у зазначеній сфері. Саме тому необхідним кроком постає розроблення системи конструктивної співпраці «родина – дитина з ООП – громадська організація», яка допоможе налагодити взаємодію родин та громадських організацій, результатом якої стане системна, послідовна взаємодія та впроваджені зміни як результат цієї взаємодії.

Теоретичні засади діяльності громадських організацій в Україні висвітлювали О. Гарань, А. Карась, А. Колодій, В. Полохало, О. Софій та ін. Деякі аспекти соціальної роботи з сім'ями, що виховують дитину з особливими освітніми потребами, присвячені публікації О.Ферт., І. Іванова, Г.Кравченко, В. Тарасун, А. Романенко, М. Радченко, В. Сорокіна.

Втім, аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень у визначеному напрямі засвідчив відсутність цілісного ґрунтового розгляду ролі та впливу

взаємодії громадських організацій з родинами зазначеної категорії, зокрема, на локальному рівні.

Важливість дослідження зумовлена необхідністю розв'язання завдань щодо ідентифікації можливих векторів ефективної взаємодії громадських організацій з родинами, що виховують дітей з ООП, визначення напрямків співпраці через вивчення наявного успішного досвіду та сильних сторін роботи таких організацій в громадах Сумського регіону. Взаємодія на засадах партнерства може стати важливим чинником позитивних змін, які сприятимуть покращенню якості життя дітей з ООП, сприятимуть всебічному їх розвитку, а підтримка членів родин цими організаціями сприятиме зростанню громадського активізму серед цільової групи, впровадженню нових, важливих для громад ініціатив та досягненню сталих змін у їх реалізації.

Зв'язок роботи з темою кафедри. Дослідження виконано в межах колективної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти: «Корекційно-реабілітаційна діяльність в сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0121 U 09109).

Мета дослідження – визначити напрямки взаємодії локальних громадських організацій з родинами, які виховують дитину/дітей з ООП, через вивчення наявного досвіду такої взаємодії та дослідження потреб родин зазначеної категорії в Сумському регіоні.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати важливість взаємодії та партнерства громадських організацій та родин дітей з ООП для досягнення позитивних сталих змін, визначити умови та принципи ефективної взаємодії.

2. Вивчити наявний досвід взаємодії організацій громадянського суспільства та родин, в яких виховуються діти з ООП в Сумському регіоні.

3. Провести оцінку обізнаності дорослих членів родин дітей з ООП щодо діяльності громадських організацій в громадах області та перелік

проблем, з якими стикаються ці родини.

4. Сформулювати перелік напрямків взаємодії недержавних організацій з родинами зазначеної категорії, розробити систему підтримки родин, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, громадськими об'єднаннями Сумського регіону.

Об'єкт – процес та результати взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з ООП, на локальному рівні.

Предмет – напрямки взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з ООП, в Сумському регіоні.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, узагальнення теоретичного матеріалу, нормативно-правових документів, загальних та спеціальних літературних джерел; *емпіричні:* опитування (інтерв'ю та анкетування), метод експертної оцінки.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: вперше проведено локальне опитування цільової групи в контексті окресленої проблематики, визначені актуальні потреби цієї групи, узагальнено досвід співпраці організацій громадянського суспільства та родин в громадах Сумського регіону, визначено стратегічні напрямки взаємодії, розроблені маршрути роботи за цими напрямками, орієнтовані на вирішення проблем та задоволення потреб визначеної цільової аудиторії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково обґрунтованих рекомендацій для впровадження в практику діяльності громадських організацій напрямів співпраці з родинами, в яких виховуються діти з ООП. Результати дослідження можуть використовуватися представниками громадських організацій, членами родин, викладачами та студентами вищих навчальних закладів, органами влади та місцевого самоврядування, лідерами в громадах.

Розвиток співпраці громадського сектору та родин, що виховують дітей з особливими освітніми проблемами, позитивно вплине на якість життя

в цих родинях, а також сприятиме зростанню рівня професійності в діяльності громадських організацій, їхній організаційній стійкості, розвитку та зміцнення громадянського суспільства в цілому.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі у VII Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (травень, 2021), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (листопад, 2021). Матеріали магістерського дослідження висвітлені у 2 публікаціях, зокрема, опубліковані стаття «Напрями взаємодії організацій громадянського суспільства з родинями дітей з ООП в Сумському регіоні» у збірнику студентських наукових праць «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців», тези доповіді «Актуальні питання взаємодії організацій громадянського суспільства з родинями дітей з ООП в Сумському регіоні» в електронному збірнику матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі».

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 63 сторінках. Загальний зміст роботи складає 77 сторінок. Робота містить 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ООП

1.1. Роль родини у вихованні дитини з особливими освітніми потребами

Сучасні реалії розвитку спеціальної педагогіки та психології пов'язані пошуком нових напрямків соціальної адаптації дітей з фізичними та психологічними особливостями розвитку. Значний успіх у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами, а відтак і можливість реалізуватися в житті, можуть бути досягнуті лише за активної участі в цьому процесі родини: батьків та інших членів родини, які беруть участь у вихованні. У зв'язку з цим, проблеми родини дитини з порушеннями розвитку є однією з найбільш важливих.

У Концепції сімейного і родинного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» наголошується на тому, що сучасна сім'я є визначальною та основною ланкою у вихованні дитини, тож першочерговим завданням, навколо якого мають об'єднатись всі суб'єкти громадянського суспільства, – забезпечити сім'ї належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку [8; 2].

Останні кілька років, зважаючи на впровадження інклюзивної освіти, що передбачає залучення батьків як активних учасників навчально-виховного процесу, в теорії та практиці педагогічної науки, виникла необхідність активного вивчення родини, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами. З власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про норми поведінки, моделі відносин між людьми, морально-людські та світоглядні цінності. В родині діти наслідують рідних, орієнтуються на їхні

соціальні та моральні ідеали. Саме тому психологічна зрілість батьків, їхні світоглядні позиції, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Родина є своєрідним мікросоціумом, в якому формуються світоглядні цінності дитини, її ставлення до себе та людей, уявлення про характер міжособистісних відносин. І цим фактом не можна нехтувати, плануючи будь-яку діяльність, орієнтовану на дитину чи членів її родини [18; 24].

Підтримка родини відіграє життєво важливу роль у зміцненні соціальної інтеграції та визначає умови, які дозволяють дітям переживати важкі сімейні обставини, брати участь та отримувати користь від певної діяльності. Соціальна інтеграція відіграє важливу роль на різних етапах життєвого циклу, особливо в кризових ситуаціях, наприклад, коли сім'я розпадається, або перебуває у незадовільній фінансовій ситуації. Раннє втручання та стратегія профілактики, які надаються в такі кризові періоди, відіграють важливу роль у сприянні соціальній інтеграції дитини з ООП.

Необхідно сформувати у дитини певний набір цінностей, зокрема взаємоповагу, яка полягає в тому, що людина повинна сприймається як найвища цінність; толерантність, яка має виявляється у терпимому ставленні до людей різних національностей, соціальних прошарків, гендеру; взаємодопомоги, яка є також необхідною, бо саме завдяки їй будуються міцні стосунки між людьми та виникає довіра до інших; можливості навчатись один у одного, що є запорукою успіху будь-якого процесу навчання та виховання; усвідомлення себе частиною суспільства, що є невід'ємною частиною життя та розвитку людини загалом; надання можливостей для розвитку навичок та талантів конкретної людини, адже будь-яка людина має здібності, які необхідно розвивати протягом життя; можливості допомагати самим собі та іншим представникам спільноти.

Кожна родина повинна виховувати у своїх дітей моральні, духовні, громадянські цінності. Жодна людина не може бути щасливою без родини.

Родина є основою для всебічного розвитку особистості. Тож перед законними представниками дитини постає важливе завдання: допомогти дитині розвинути здібності та таланти, які необхідні їй для подальшого розвитку, адже діти, які мають певні порушення, повинні компенсувати ті вади, які заважають нормальному фізичному чи психічному розвитку. Батьки не повинні відокремлювати свою дитину від інших, а, навпаки, інтегрувати її в спільноту. Ще одним визначальним чинником розвитку гармонійної особистості дитини з особливими потребами є емоційна та духовна близькість сім'ї. Саме родина повинна стати осередком формування таких цінностей людини, як чесність, щирість, людяність, порядність, доброта, чемність.

У законодавстві та науковій літературі використовується два близьких поняття «сім'я» та «родина». Найчастіше практичне використання обох варіантів є синонімічним.

Сімейний кодекс визначає сім'єю осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Підставами створення сім'ї є шлюб, кровне споріднення, усиновлення та інші підстави, не заборонені законом, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства. Разом з тим, у Сімейному кодексі поруч із сімейними використовуються також поняття родинних зв'язків на означення одного і того ж явища [10; 3].

У нашій роботі ми послуговуватимемось більш широким поняттям «родина», оскільки ця соціальна група та соціальний інститут є значно об'ємнішим і заперечує виключення з фокусу дослідження когось із близьких осіб, що мають вплив на розвиток та виховання дитини.

У контексті нашої роботи ми розглядаємо родину як контактну групу родичів/-ок (або юридично прирівняних до них людей), що складають та відчувають себе єдиним цілим.

Однак, роботу з родинами дітей з особливими освітніми потребами

неможливо чітко організувати без всебічного вивчення проблем родини, дослідження особливостей родинно-дитячих відносин.

Родини, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, часто живуть під вантажем значної кількості проблем: не кожен батько чи мати (або інший близький член родини) виявляє здатність прийняти діагноз дитини, не всі підтримують готовність перебувати у постійному пошуку реабілітаційних можливостей, адекватно реагувати на проблеми, які виникають [20; 96]. До цього додається відсутність відчуття безпеки через низький рівень соціального забезпечення, брак доступних медичних, реабілітаційних, освітніх та інших послуг.

Численні опитування членів родин, що виховують дітей з ООП в Україні, відзначають, що найчастіше стикаються з проблемами емоційно-психологічного, соціального характеру, з якими стикаються вони та інші члени їхніх родин:

1) емоційно-психологічні (пов'язані з психологічним прийняттям в сім'ї дитини з порушеннями розвитку, надмірна акцентуація уваги на порушеннях розвитку, які має дитина, гіперопіка; окрема група – погіршення відносин між членами родини: між батьком та матір'ю, батьками та іншими дітьми, близькими родичами). Часто згадані проблеми ускладнені низьким ступенем розвитку соціально-психологічних механізмів внутрішньородинної взаємодії (взаємодопомоги, поваги, взаємного терпіння та порозуміння);

2) соціально-правові, передусім порушення прав дитини, недоступність правової допомоги, відсутність знань про механізми впливу;

3) фінансово-професійні. Члени родини не завжди мають можливість виглядати конкурентно на ринку праці, будувати кар'єру, інколи фізично не можуть влаштуватись на роботу, оскільки постійно здійснюють догляд за дитиною/дітьми.

Відтак, члени родини, які постійно перебувають поруч з дитиною, часто потрапляють у психотравмуючу ситуацію, яка має пролонгуючий

характер та негативно впливає на психіку членів родини, ускладнює відносини з дітьми та з іншими дорослими. Декого з батьків ситуація зі здоров'ям дитини заводить у стійкий депресивний стан, який іноді є причиною трагічних наслідків. Тож визначальним є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, оскільки саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність такої якості вказує на нездатність батьків забезпечувати виховання та супровід власної дитини протягом життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня в інтересах її здоров'я, освіти, соціального захисту, а також є головною причиною ізоляції по відношенню до дитини чи соціуму.

Визначальний позитивний вплив на формування та розвиток стресостійкості має постійна психологічна підтримка членів родини дітей з ООП, яка має бути всебічною, системною та індивідуалізованою залежно від ситуації.

Також важливим є отримання батьками широкого спектру послуг аби надати їм можливість стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні прав дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення можливості їхнім дітям вести незалежний спосіб життя, що сприятиме економічній та соціальній незалежності дітей у майбутньому.

Батьків дітей з особливими освітніми потребами необхідно навчити:

- 1) розуміти внутрішній стан дітей;
- 2) компетентно захищати права та інтереси дітей у правовому полі;
- 3) здійснювати оцінку потреб та обирати оптимальні освітні, соціальні та інші послуги;
- 4) використовувати інформаційні та комунікаційні інструменти для задоволення професійного зростання самих батьків у відстоюванні прав і інтересів дітей з ООП, а також забезпечення професійного розвитку членів родин, їхній самореалізації;

5) спонукати до громадянського активізму, сприяти створенню батьківських організацій.

Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку, є надання батькам кваліфікованої допомоги.

Сприяти вирішенню цих проблем та допомагати набувати згадані навички членам родин згаданої категорії можуть громадські організації.

Їхня взаємодія з родинами дітей з ООП повинна бути різновекторною і передбачати роботу з дитиною, роботу з членами родини (індивідуальна або/та групова залежно від потреби), з родиною (дитина та дорослий/і) в цілому. У наступних розділах ми детально розглянемо умови, принципи та напрямки цієї співпраці на прикладі громад Сумського регіону.

1.2. Нормативно-правові та наукові засади взаємодії організацій громадянського суспільства з родинами, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами

Згідно з українським законодавством до організацій громадянського суспільства належать громадські об'єднання, релігійні та благодійні організації, творчі і професійні спілки та їх об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, асоціації, органи самоорганізації населення тощо.

Громадські об'єднання (організації) – це добровільні об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [10; 21].

Принципами діяльності, а відтак і важливими ознаками громадських організацій є: самоврядність, добровільність, рівність перед законом,

відкритість, прозорість, публічність, вільний вибір території діяльності та відсутність майнового інтересу у кожного з членів організації.

Громадські формування мають різну мету, завдання, рівень повноважень, територію діяльності, проте їх соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування.

Співпраця держави та громадських організацій має тривалу історію та врегульована законодавчо: органи державної влади, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема проводити консультації з представниками громадських організацій щодо актуальних питань впровадження реформ, розвитку територій, різних аспектів соціального та суспільного життя.

Значні позитивні зміни, передусім й ті, які стосувались життя людей з інвалідністю, зміни їх сприйняття в суспільстві, пов'язані із зародженням громадського активізму, який почався на початку 80-х років минулого століття. Оскільки за радянських часів проблеми людей з інвалідністю замовчувалися, активісти прагнули об'єднати зусилля для захисту своїх прав та життєвих інтересів. Так з'явилися перші громадські організації людей з інвалідністю у Києві, Донецьку, Харкові, Львові, Одесі, Хмельницькому тощо. У жовтні 1990 року була заснована організацію «Всеукраїнська організація Спілка осіб з інвалідністю України».

Серед найбільш помітних та важливих ініціатив, реалізованих громадськістю в той час, стала адвокати-кампанія щодо підписання та ратифікації Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Із прийняттям нормативно-правових актів, які унормували діяльність громадських організацій в незалежній Україні (Закони України «Про

об'єднання громадян» (1992 р.), «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1997 р.), «Про благодійництво та благодійні організації» (1998 р.), з'явилися перші батьківські організації, засновниками яких були члени родин дітей з інвалідністю.

Відзначимо, що в Україні інноваційні освітні перетворення у сфері інклюзії були ініційовані саме неурядовими батьківськими громадськими організаціями.

Прагнучи покращити умови для своїх дітей в забезпеченні права на отримання рівного доступу до якісної освіти, інтегрувати дітей з ООП у навчальний процес і соціальну спільноту за допомогою використання сучасних освітніх інклюзивних практик, батьківськими організаціями було, врешті, досягнуто початку освітньої реформи, яка передбачала впровадження інклюзивного навчання.

За останні кілька років кількість батьківських організацій значно зросла. Найбільш активними серед них на національному рівні є громадські організації «Бачити серцем», «Родина», «Джерело життя», «Без обмежень», «Світ звуків», «Жити по-справжньому», «Центр сприяння дітям з Синдромом Дауна» та інші.

Напрями, в яких переважно працюють ці організації, – освіта осіб із особливими освітніми потребами; забезпечення доступності територій та послуг, впровадження принципу універсального дизайну; соціальна інтеграція; працевлаштування; підтримане проживання, психологічна підтримка батьків, просвітництво та організація заходів для дітей.

М. Порошенко відзначає, що дитячі й молодіжні громадські організації та об'єднання дітей є важливим суспільним інститутом соціалізації дітей з ООП. Участь у їх діяльності сприяє вияву самостійності дітей та учнівської молоді, реальній участі у житті суспільства, задоволенню потреб у спілкуванні з однолітками, самоствердженню у суспільно значущій діяльності. Крім того, на її думку, громадські об'єднання в цілому є важливим

джерелом інформації про процеси, що супроводжують впровадження інклюзивної освіти та рушійною силою щодо захисту права на інклюзивну освіту дітей з ООП [51; 54].

Також важливими аспектами діяльності громадських організацій, на думку громадської діячки, є просвітницька діяльність організацій щодо поширення інформації про дітей з ООП, орієнтована на формування толерантного ставлення суспільства, можливість запровадження цими організаціями у партнерстві з органами державної влади інноваційних методик роботи дітей з ООП в практику шкіл з інклюзивною формою навчання та громадський контроль за дотриманням принципів і вимог інклюзивної освіти [51; 54].

О. Оксенюк зазначає, що соціально-педагогічна допомога сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, є завжди зорієнтованою і спрямованою на соціалізацію дитини. Основними принципами соціально-педагогічної роботи з такими родинами є єдність дій сім'ї та соціальних інститутів, активізація ролі батьків, їх навчання і включення у процес соціально-педагогічної діяльності [45; 39].

Принцип міжвідомчої взаємодії у контексті задоволення потреб дітей з ООП закріплений у Положенні про інклюзивно-ресурсний центр. Зокрема, зазначено, що з метою надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП, починаючи з раннього віку, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів повинні взаємодіяти з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями [51; 59].

Громадські організації також є суб'єктами та учасниками соціоосвітнього партнерства. Так, для забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти можуть утворюватися громадські організації та інші інститути громадянського суспільства, які представляють, зокрема,

педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, здобувачів освіти, заклади освіти, роботодавців та ін [51; 56].

О. Ферт визначила функції громадських організацій, які працюють у сфері інклюзії. Серед них можна виділити такі:

- 1) об'єднуюча функція: забезпечення зворотнього зв'язку між людьми з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами й державними органами;
- 2) супроводжувальна функція: можливість громадських організацій брати участь у супроводі нормативно-правових актів і державних програм;
- 3) просвітницька функція: забезпечення навчально-виховної діяльності через проведення різноманітних заходів та інформування громади з допомогою різноманітних комунікаційних інструментів;
- 4) підтримуюча функція: всебічна допомога людям із інвалідністю;
- 5) консультативна функція: надання консультацій для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, соціальних служб;
- 6) оцінювальна функція: проведення експертизи та оцінки чинних нормативно-правових документів, що стосуються прав та інтересів людей із інвалідністю;
- 7) контролююча функція: громадський контроль за дотриманням чинних нормативно-правових актів;
- 8) законотворча функція: виступають у ролі суб'єкта законопроектної ініціативи.

Основними умовами діяльності громадських організацій дослідницею визначено: дотримання партнерства; наявність потреби у послугі та забезпечення життєздатності або сталості результатів роботи організації. Виокремлено напрями діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики: забезпечення освіти; доступність і універсальний дизайн; соціальна інтеграція; працевлаштування;

підтримане проживання осіб з інвалідністю [60; 13].

Що стосується діяльності громадських організацій у сфері інклюзії, на думку О. Ферт, їх можна визначити як такі, що в процесі відстоювання інтересів своєї цільової групи працюють над створенням умов, сприятливих для забезпечення інклюзії (навчальної та соціальної) потребами [60; 15].

Вивчаючи досвід діяльності організацій громадянського суспільства Канади та України, які працюють з родинами дітей з ООП, О.Ферт виділила психолого-педагогічні, соціально-політичні, організаційні, специфічні принципи співпраці громадських організацій та її клієнтів. За її твердженнями, до методик роботи громадських організацій віднесено: комунікативний менеджмент, адвокація у розумінні відстоювання прав, маркетинг, реклама тощо [60; 10].

Основними умовами діяльності громадських організацій визначено: дотримання партнерства; наявність потреби у послугі та забезпечення життєздатності або сталості результатів роботи організації [60; 14].

Значені дослідження переважно охоплюють теоретичну складову розуміння ролі громадських організацій та їхнього партнерства з родинами, втім, локальна складова — особливості, досвід, специфіка співпраці цих двох груп залишились за межами наукових інтересів дослідників. У цій роботі на прикладі громад Сумського регіону здійснена спроба охарактеризувати діяльність громадських організацій, що взаємодіють з родинами дітей з ООП.

1.3. Характеристика діяльності громадських організацій, що взаємодіють з родинами дітей з ООП в Сумському регіоні

Точна кількість громадських організацій, цільовою групою та клієнтами яких є родини, в яких виховуються діти з ООП, і які зареєстровані та поширюють свою діяльність в межах Сумського регіону, точно невідома.

У цій роботі згадуються організації, які ведуть активну діяльність, поширюють інформацію про неї на різних інформаційних ресурсах, входять до складу дорадчих органів при органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Можна типологізувати ці організації на 3 групи.

Першу з них складають батьківські організації: створені батьками дітей з інвалідністю, які є членами цих організацій. Як правило, організації об'єднують родини, в яких виховуються діти, що мають спільне для них порушення.

Сумське міське товариство допомоги дітям та молоді з інвалідністю, що мають інтелектуальні порушення, «Феліцитас» – найстарша в регіоні організація, яка працює з дітьми та молоддю, була створена в лютому 1992 року за ініціативою 40 батьків, що мають дітей з інтелектуальними порушеннями. Організація об'єднує батьків (опікунів) цих дітей, фахівців і волонтерів. Нині її членами та членкинями є 200 осіб, з них 90% – батьки (опікуни).

Місією товариства є надання допомоги людям з інтелектуальними порушеннями та членам їхніх родин комплексу заходів в сфері освіти, працевлаштування, соціальної реабілітації й адаптації, а також захисту їхніх прав.

Громадська організація «ДІМ З ДЦП «Наша родина» (м. Суми). Зареєстрована 31.07.2007 року. Її засновники ставлять за мету захист прав дітей з дитячим церебральним паралічем щодо отримання медичних, реабілітаційних послуг, забезпечення технічними засобами, житлом, працевлаштування молоді. Організація також адвокатує питання доступності транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, а також освіти, культури, туризму, фізкультури, спорту.

Громадська організація «Тростянецька районна організація інвалідів» (м. Тростянець). Створена 29.12.1997 року. Мета діяльності - об'єднання та

спілкування, захист та підтримка людей з інвалідністю Тростянецької та Боромлянської громад. Основна діяльність – комунікаційні, інформаційні, екскурсійні, спортивні, розважальні заходи для дітей та молоді з інвалідністю та членів їхніх родин.

Громадська організація «Добро без меж» (м. Суми) була створена у 2020 році з метою підвищення рівня життя дітей та дорослих з особливими освітніми потребами (з аутизмом, мовленнєвими та іншими психофізичними порушеннями) та їхніх родин шляхом забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальної та економічної сфер життя, створення розгалуженої системи всебічної, своєчасної, планомірної та довготривалої підтримки сімей. У фокусі діяльності цієї організації також – підвищення якості надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, сприяння реалізації прав дітей та дорослих із особливими освітніми потребами.

Громадська організація «Спеціально для тебе» (м. Суми). Організація, створена батьками дітей з порушеннями слуху. Створена у 2019 році. Організація проводить послідовну адвокаційну діяльність, спрямовану на відновлення прав на отримання дітьми з порушенням слуху засобів реабілітації – слухових апаратів. Окрім того, її активісти постійно організовують розважальні та спортивні заходи для дітей.

Громадська організація «Батьки дітей з особливими потребами». (Миколаївська територіальна громада). Основна мета діяльності – задоволення та захист законних соціальних, економічних, інших прав та інтересів членів організації, зокрема підвищення якості життя дітей з інвалідністю та інтересів їхніх батьків. Пріоритетними напрямками діяльності є проведення корекційно-розвиткових занять для дітей Миколаївської та прилеглих територіальних громад (заняття з корекційним педагогом на громадських засадах двічі на тиждень). Заняттями охоплено 50 дітей.

Унікальним та новаторським є проект організації «Створення лялькового театру «Ляльковий друг».

Громадська організація «Під матусиним крилом». Мета діяльності – допомога родинам, які виховують дітей з інвалідністю. Фокус діяльності – захист прав, реабілітація та соціальна адаптація дітей. У 2021 році за ініціативою організації для жінок-матерів дітей з інвалідністю обласним центром зайнятості були організовані професійні навчальні курси.

До другої групи належать організації, що об'єднують осіб з інвалідністю і займаються захистом їхніх прав. Ці організації переважно працюють з дорослими людьми, які мають інвалідність, втім також співпрацюють з родинами та організовують заходи для їх підтримки. Це такі організації, як «Рука допомоги м. Суми», «Ініціативи Слобожанщини», Спортивний клуб людей з інвалідністю «Фенікс», громадська організація «Доля».

Третя група – організації, які мають іншу основну мету діяльності, втім, також працюють у напрямку вирішення питань осіб з інвалідністю. Прикладом такого типу об'єднань громадян є громадська організація «Бюро правничих комунікацій». Заснована у 2016 році для реалізації ініціатив у сфері судової реформи та громадського контролю за діяльністю судів. Втім, одним із напрямків статутної діяльності цієї організації є захист прав людей вразливих груп. У 2019-2021 роках організація займалась залученням маломобільних груп громадян до адвокації системних змін у сфері доступності в м. Суми, завдяки чому було проведено ряд успішних адвокаційних кампаній, в ході яких прийняті місцевою владою рішення, орієнтовані на подолання бар'єрності в місті Суми.

Як бачимо, Сумська область має значний потенціал громадських організацій, які працюють з родинами в громадах, виконують різноманітні завдання, орієнтовані на підтримку, захист прав та розширення можливостей для дітей з ООП та членів їхніх родин.

Втім, не завжди зусилля громадських організацій є дієвими, а тому важливою умовою досягнення змін є їх об'єднання заради досягнення змін. Для цього дуже важливо визначити стратегічні проблеми та спільно займатись їх вирішенням.

У наступних розділах нами здійснена спроба визначити та скласти максимально широкий перелік можливих напрямків взаємодії громадських організацій та родин зазначеної категорії.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерського дослідження розглянуто питання ролі родини у вихованні дитини з особливими освітніми потребами, висвітлено нормативно-правові та наукові засади взаємодії організацій громадянського суспільства з родинами, в яких виховуються діти цієї категорії, надана характеристика діяльності громадських організацій, що зареєстровані та провадять діяльність, орієнтовану на захист та підтримку таких родин, у Сумському регіоні.

Родина є визначальною та основною ланкою у вихованні дитини, своєрідним мікросоціумом, в якому формуються світоглядні цінності дитини, її ставлення до себе та людей, уявлення про характер міжособистісних відносин. Відтак, першочерговим завданням, навколо якого мають об'єднатись всі суб'єкти громадянського суспільства, – забезпечити сім'ї належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку.

Опитування членів родин, що виховують дітей з ООП, проведені громадськими організаціями в різний час в різних регіонах України, відзначають, що родини дітей з ООП постійно стикаються з емоційно-психологічними, соціально-правовими та фінансово-професійними

проблемами та викликами, які негативно впливають мікроклімат в родині, психологічно пригнічують членів родини, наслідком чого є вигорання, депресії. Від цього передусім страждають діти.

Частково вирішенню цих проблем можуть ефективно допомагати громадські організації.

Значні позитивні зміни, передусім й ті, які стосувались життя людей з інвалідністю, впровадження інклюзивної освіти, пов'язані з появою громадських організацій та розвитком громадського активізму.

Напрями, в яких працюють ці організації, – освіта осіб із особливими освітніми потребами; забезпечення доступності територій та послуг, впровадження принципу універсального дизайну; соціальна інтеграція; працевлаштування; підтримане проживання, психологічна підтримка батьків та організація заходів для дітей. Нині громадські організації є предметом досліджень науковців, суб'єктами соціоосвітнього партнерства та міжвідомчої взаємодії.

Основними умовами діяльності громадських організацій є дотримання партнерства; наявність потреби у послугах та забезпечення життєздатності або сталості результатів роботи організації.

У Сумській області провадять діяльність громадські організації, які працюють з родинami в громадах, виконуючи різноманітні завдання, передусім орієнтовані на підтримку, захист прав та розширення можливостей для дітей з ООП та членів їхніх родин.

Втім, не завжди зусилля громадських організацій є дієвими, а тому важливою умовою досягнення змін є їх об'єднання заради досягнення змін. Для цього дуже важливо визначити стратегічні проблеми та спільно займатись їх вирішенням.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Організація і методика дослідження.

Дослідження обраної проблеми розпочалось у 2019 році і реалізоване у кілька етапів.

Перший етап. На підготовчо-організаційному етапі нами був здійснений аналіз нормативно-правової бази, спеціальної літератури, інформаційних ресурсів організацій громадянського суспільства з проблематики дослідження, визначено актуальність, об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Другий етап реалізації дослідження полягав у проведенні оцінки членами родин дітей з ООП та лідерами громадських об'єднань Сумського регіону рівня взаємодії, перешкод, які негативно впливають на процес співпраці.

На третьому етапі визначено перспективні напрямки співпраці громадських організацій з родинами дітей з ООП, розроблено систему підтримки родин, в яких виховуються діти з ООП, громадськими об'єднаннями Сумського регіону, частково проведено її апробацію.

На четвертому етапі був проведений аналіз та узагальнення результатів дослідження, сформульовані висновки, внесені відповідні корективи.

Контингент досліджуваних – члени родин, в яких виховуються діти з ООП, формальні лідери/лідерки (голови) громадських організацій.

Опитування родин проводилось шляхом анкетування через батьківські групи у соціальній мережі Facebook. У ньому взяли участь 80 родин Сумської ОТГ (17), Сумського району (18), Конотопського району (7), Охтирського

району (9), Роменського району (11), Шосткинського району (10). Також були проведені глибинні інтерв'ю з 5 керівниками та керівницями громадських організацій, цільовою групою яких є діти з ООП та члени їхніх родин. Будь-який вплив на висловлення думок респондентами виключений.

На констатувальному етапі дослідження було поставлено і вирішено такі завдання:

1) визначення рівня обізнаності членів родин дітей з ООП про діяльність громадських організацій в громадах, досвіду співпраці з ними, принципів, які є очікуваними в межах цієї співпраці;

2) виявлення основних проблем, з якими стикаються родини дітей з ООП, які перешкоджають всебічному розвитку їхніх дітей та негативно впливають на якість життя дітей та дорослих членів родини;

3) визначення існуючих та перспективних напрямків взаємодії громадських організацій та родин, що ґрунтуються на основі потреб групи, думка яких досліджується, та наявної практики взаємодії згаданих двох груп у громадах.

На констатувальному етапі були використані такі методи дослідження: анкетування, аналіз статутних документів громадських організацій регіону, контент-аналіз офіційних інформаційних ресурсів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, стратегічних документів громадських організацій, експертне опитування (глибинні інтерв'ю), фокус-групи, методи математичної статистики.

Нами було розроблено дві анкети для проведення опитувань: перша – анкета оцінки рівня обізнаності родин дітей з ООП про діяльність громадських організацій для членів родин; друга – анкета та для проведення глибинних інтерв'ю з лідерами громадських організацій.

Анкету для опитування членів родин дітей з ООП склали 10 відкритих та закритих запитань, що дають можливість з'ясувати такі аспекти:

1) перелік основних проблем, з якими стикаються діти з ООП та члени

їхніх родин в різних сферах;

2) потреби родини, які могли б знизити прояви негативних явищ, що впливають на якість їхнього життя;

3) уявлення про наявний рівень взаємодії з громадськими організаціями та очікування від такої взаємодії.

Анкету для проведення глибинних інтерв'ю з лідерами громадських організацій складають 10 запитань, з яких 8 (80%) є відкритими і дають можливість визначити оцінку впливу громадських організацій на вирішення проблем з родинами дітей з ООП, з'ясувати перешкоди та проблемні моменти, з якими стикаються громадські об'єднання на всіх етапах взаємодії з цільовою групою, зафіксувати бачення перспективних напрямків подальшої співпраці та їх реалізації лідерів громадських об'єднань.

Протягом усього етапу реалізації дослідження проводився аналіз інформаційних ресурсів громадських організацій на предмет висвітлення ними власної діяльності, а також інформаційних повідомлень про діяльність організацій у ЗМІ та на сайтах установ та організацій.

Методика обробки результатів опитувань передбачала визначення одного з рівнів оцінки взаємодії організацій громадянського суспільства з родинами в громаді. Схарактеризуємо кожен з них.

Високий рівень взаємодії. Респонденти – члени родин дітей з ООП – демонструють обізнаність про діяльність громадських об'єднань в громаді, вказують одну або кілька назв таких організацій, обізнаність про послуги, які надає організація, наявний досвід звернення до організації або користування послугами. Респонденти – лідери громадських об'єднань – чітко визначають рівень взаємодії з цільовою групою, дають перелік проблем і перешкод, які заважають ефективній комунікації, чітко формулюють ініціативи, які реалізовані та такі, які перебувають на етапі реалізації із зазначенням необхідних ресурсів для ефективного їх впровадження; демонструють наявність зворотнього зв'язку з цільовою аудиторією, результати моніторингу

власної діяльності. Організація має інформаційні ресурси, контент яких дає уявлення про діяльність організації та ініціативи, які впроваджуються.

Середній рівень взаємодії. Респонденти не дають вичерпної відповіді на запитання анкети; обізнаність про діяльність громадських організацій зазначають нествердно, вказують не більше однієї назви громадських організацій; досвід звернення до організацій не є постійним або взагалі відсутній. Респонденти – лідери громадських об'єднань – нечітко визначають рівень взаємодії з цільовою групою; перелік проблем і перешкод, які заважають ефективній комунікації нечіткий, відсутні, неінформативні або неповні дані про ініціативи, які реалізовані, їхня кількість незначна; відсутність чіткого переліку необхідних для реалізації діяльності ресурсів та бачення шляхів їх отримання; відсутність зворотнього зв'язку з цільовою аудиторією та інструментів його контролю, відсутність чітких критеріїв моніторингу діяльності організації. Організації мають інформаційні ресурси, однак не займаються їхнім регулярним наповненням, інформація про діяльність неповна або застаріла.

Низький рівень взаємодії. Респонденти не дають відповіді на запитання анкети, що свідчать про обізнаність щодо діяльності громадських організацій або зазначають про відсутність обізнаності про їхню діяльність; не вказують жодної назви громадської організації; досвід звернення до організацій відсутній, не виявляють зацікавленості до діяльності громадських організацій. Респонденти – лідери громадських об'єднань – зазначають відсутність взаємодії з цільовою групою; відсутні дані про діяльність організації, її ініціативи, відсутній перелік необхідних для реалізації діяльності ресурсів та бачення шляхів їх отримання; зворотній зв'язок з цільовою аудиторією відсутній, організація не веде моніторингу діяльності. Інформаційні ресурси відсутні, або, за наявності, не містять актуального контенту про діяльність.

Напрямки діяльності громадських організацій досліджувались

методом контент-аналізу статутних документів.

Метою проведення формувального етапу дослідження стало формування переліку перспективних напрямків взаємодії громадських організацій з родинами дітей з ООП; розробка системи підтримки таких родин громадськими об'єднаннями Сумського регіону, що включає постановку цілей за основними напрямками та визначає алгоритм поетапного досягнення цих цілей; апробація та перевірка ефективності розробленої системи підтримки родин зазначеної категорії.

Проведення формувального етапу було ускладнене пандемією та тривалими в часі карантинними заходами на території Сумського регіону. Впровадження системи підтримки родин у повному обсязі потребує тривалого часу і залучення значних ресурсів, тому продовжиться в подальшому.

На контрольному етапі дослідження відбулось узагальнення проміжних результатів апробації, сформовано фокус-групу з 5 осіб – членів родин та 5 лідерів/лідерок громадських організацій, яким презентовано результати дослідження, проведене обговорення та внесені доповнення. Серед учасників фокус-групи проведено повторне анкетування, яке визначає рівень відповідності очікуванням.

2.2. Результати констатувального етапу дослідження.

Проведення оцінки обізнаності родин дітей з ООП про діяльність громадських організацій та лідерів громадських об'єднань засвідчили різний рівень взаємодії з громадськими організаціями у різних громадах та наявність значної кількості проблем, які перешкоджають якісній комунікації та взаємодії.

Першим було проведено опитування членів родин дітей з ООП, які

вказали значну кількість проблем, що існують в громадах, не вирішуються роками і мають негативний вплив на якість та всебічний розвиток дітей.

У той же час, члени родин визначили перелік найбільш важливих ініціатив, які, на їхню думку, можуть впроваджуватись громадськими організаціями в громадах.

47,5% респондентів вказали, що їм невідомі громадські організації, які провадять діяльність на території громади та співпрацюють з родинами, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. 23,8% респондентів не цікавляться діяльністю таких організацій. 28,7% респондентів зазначили про високий рівень обізнаності з діяльністю громадських організацій в їхніх громадах.

44,8% (13) респондентів, які обізнані з діяльністю громадських організацій, є членами та членкинями цих організацій або користувались/користуються послугами, які ними надаються. Респонденти вказали членство в таких громадських організаціях як «Батьки дітей з особливими потребами», «Спеціально для тебе», «Родина», «Під матусиним крилом». Кількісні дані цього опитування наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Перелік проблем, які є актуальними для родин, які виховують дітей з ООП, які негативно впливають на розвиток дітей з ООП та їхню якість життя в цілому

Формулювання проблеми	Кількість респондентів	%
Відсутність альтернативних можливостей для навчання, розвитку та соціалізації дитини з ООП (гуртків, просторів)	57	71,3%
Низький рівень соціальний виплат	51	63,7%

Продовження таблиці 2.1

Відсутність належного сприйняття людини з особливостями розвитку у суспільстві	43	53,8%
Відсутність якісних медичних та реабілітаційних послуг	27	33,8%
Брак кваліфікованих фахівців, що працюють з дитиною	24	30%
Відсутність належних засобів для навчання дитини (навчальних програм, посібників, підручників, матеріалів для навчання)	21	26,3%
Відсутність умов для залучення дитини до якісних освітніх послуг у системі інклюзивного навчання	15	18,8%
Недоступне середовище	9	11,3%
Неможливість отримання дитиною освітніх послуг в інклюзивному класі/групі	2	2,5%

Найбільш поширеною проблемою, яка негативно впливає на розвиток дітей, є відсутність в громадах альтернативних можливостей для навчання, розвитку та соціалізації дитини з ООП (гуртків, просторів) – 71,3%.

Проблему низького рівня соціальних виплат зазначили 63,7% опитаних. На третьому місці – проблема відсутності належного сприйняття людини з особливостями розвитку у суспільстві – 53,8%. У той же час, найменший відсоток актуальності посідає проблема неможливості отримання дитиною освітніх послуг в інклюзивному класі/групі – 2,5% респондентів.

Серед інших проблем, які вказали респонденти, також виділено відсутність державного фінансування на асистента дитини для супроводу в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу, оскільки ніхто з членів родини не має можливості виконувати ці обов'язки; відсутність фахівців чи організацій, які б могли безоплатно надати роз'яснення про права членів родини, в якій виховується дитина з особливими освітніми потребами; відсутність соцпрацівника для догляду за дитиною у разі відсутності батьків на пару годин в тиждень; незацікавленість окремих педагогів якісно працювати з дитиною з ООП, неможливість відвідувати заходи через низький рівень мобільності (наприклад, відсутність доступного транспорту); труднощі у отриманні медичних послуг; відсутність належної лабораторної діагностики захворювань.

Під час опитування респонденти також зазначили, що діяльність громадських організацій, які працюють в інтересах дітей з ООП та членів їхніх родин, та провадять діяльність з метою задоволення потреб цієї цільової групи, може бути стратегічно спрямована на створення можливостей для розвитку, соціалізації, спілкування дітей та підлітків з ООП (мережі хабів, освітніх просторів, комунікаційних майданчиків, клубів, гуртків тощо). Ще одним важливим напрямком повинні стати адвокаційні ініціативи, спрямовані на покращення соціального захисту дітей та членів родин з ООП.

Це підтверджують результати дослідження, викладені у табл. 2.2. Респондентам були запропоновані 10 варіантів ініціатив, які є актуальними і могли бути запроваджені в громадах. Учасникам опитування пропонувалось обрати зі списку 5 найбільш важливих для їхньої родини ініціатив, які, на думку респондентів, могли позитивно вплинути на якість життя дітей та дорослих членів цих родин.

Таблиця 2.2

**Перелік ініціатив, що можуть бути впроваджені в громадах
громадськими організаціями**

Назва ініціативи	Кількість респондентів	%
Центр для дітей, де дитина з ООП могла б безкоштовно відвідувати заняття з логопедом, корекційном педагогом та іншими фахівцями	64	80%
Створення простору для розвитку, соціалізації дітей, підлітків з ООП	62	77,5%
Психологічний супровід родин, які виховують дітей з ООП	49	61,3%
Створення центру ресурсної підтримки для батьків	48	60%
Навчання персоналу установ, організацій, громадських закладів щодо толерантного ставлення та якісного обслуговування відвідувачів з інвалідністю	44	55%
Ініціативи, пов'язані з розширенням фізичної доступності установ, закладів, транспорту	40	50%
Створення матеріалів для навчання та розвитку дітей (дидактичні, настільні ігри, різноманітні посібники тощо)	28	35%

Продовження таблиці 2.2

Сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю	26	32,5%
Громадський контроль за наданням медичних послуг дітям з ООП	20	25%
Громадський контроль за діяльністю медичних послуг	17	21,3%

Як бачимо, результати, зазначені в табл. 2.2 повністю відображають дані відповідей на запитання щодо проблем, з якими стикається родина дитини/дітей з ООП (див. табл. 2.1).

Важливим результатом опитування є визначення умов співпраці громадських організацій з родинами (табл. 2.3.). Більшість респондентів вважають головною умовою цієї співпраці надання якісних послуг – 60%. Наявність матеріальної підтримки для реалізації ініціатив громадської організації (донорів, меценатів тощо) є важливим для 22,5%. 12,5% респондентів вказують на важливості наявності соціальних зв'язків громадської організації та широкого кола партнерів. Серед найменш важливих умов взаємодії члени родин назвали укладення меморандумів про співпрацю.

Результати дослідження засвідчили на необхідності системної роботи громадських організацій у розвитку професійності в наданні послуг клієнтам, потреби в організаційному та інституційному розвитку, мережуванні, оцінки своєї діяльності, вмінню ефективно працювати з цільовими групами. Цей процес повинен бути безперервним. У той же час, уся діяльність громадських організацій повинна будуватись на даних оцінки потреб цільової групи. Відтак, проведення подібних досліджень має бути постійним.

Таблиця 2.3

**Результати дослідження умов співпраці громадських організацій з
родинами дітей з ООП**

Умова	Кількість респондентів	%
Якісні послуги	48	60%
Наявність матеріальної для реалізації ініціатив громадської організації (донорів, меценатів тощо)	18	22,5%
Соціальні зв'язки громадської організації, наявність широкого кола партнерів	10	12,5
Репутація громадської організації	2	2,5%
Укладення меморандуму про співпрацю	1	1,2%

За даними результатів опитування можна відзначити недостатній рівень обізнаності родин про діяльність регіональних громадських організацій та послуги, які ними надаються.

Метою проведення опитування лідерів громадських організацій, цільовою групою якої є родини дітей з ООП, – була спроба з'ясувати вхідний рівень взаємодії організацій з родинами зазначеної категорії, оцінку власної діяльності в цьому напрямку самими стейкхолдерами, причини, які перешкоджають ефективній взаємодії громадських організацій з цільовою групою, рівень готовності до співпраці, наявність/відсутність ресурсів для активної діяльності, якість впровадження наявних напрямків співпраці та готовність розвивати нові.

Усі респонденти (100%) зазначили, що негативно на якість їхньої діяльності вплинула пандемія, викликана поширенням коронавірусної

інфекції. Через тривалі карантинні обмеження були скасовані значна частина заходів, а ті, які проводились в дистанційному форматі, не були ефективними. Основна причина – низький рівень комунікації з представниками цільової групи через інформаційні ресурси.

Ще однією проблемою, яка є наслідком пандемії, – респонденти вказали втрату підтримки, предусім фінансової, значної частини ініціатив. Донорські організації спрямували значну частину фінансових потоків для підтримки ініціатив, пов'язаних із наслідками пандемії, відтак значна частина розпочатих раніше ініціатив та проектів через брак коштів не були реалізовані. Кількість конкурсних пропозицій для громадських організацій суттєво знизилась, що зумовило втрату людських ресурсів в організаціях. Громадські організації, членами якої є батьки дітей з ООП, у зв'язку із запровадженням дистанційного навчання, стикнулись з необхідністю витратити додатковий час та ресурси на навчання та розвиток дітей, догляд за ними. Відтак, забезпечили стабільну в умовах пандемії діяльність лише організаційно стійкі, професійні організації переважно національного рівня. Невеликі за кількістю їхніх членів локальні організації переважно призупинили активну діяльність або проводили та проводять неpubлічні, робочі заходи для членів своїх організацій.

Значною проблемою є також відсутність системної роботи з цільовою аудиторією. Вивченню оцінки її потреб переважно не приділяється належна увага. Причиною цього є обмежені або і повністю відсутні для цієї діяльності ресурси.

Є труднощі у оволодінні членами громадських організацій ефективними інструментами роботи з цільовими групами. Є потреба у професійному навчанні членів громадських організацій, на яке часто немає фінансових можливостей.

Опитування також засвідчило недостатню роботу громадських об'єднань у залученні нових членів до лав організацій. Громадські організації

переважно не мають постійних комунікаційних менеджерів, відтак не забезпечують якісної інформаційної роботи, яка б привернула увагу нових людей. Вичерпні результати опитування викладені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Результати дослідження перешкод, з якими стикаються громадські організації (окремо за кожною з перерахованих проблем)

Проблема	Кількість респондентів	%
Пандемія COVID_2019	5	100%
Відсутність стратегічного бачення діяльності ГО	0	0%
Обмежені ресурси (матеріальні) на підтримку ініціатив	4	80%
Обмежені ресурси (кадрові) на реалізацію ініціатив	4	80%
Відсутність зворотнього зв'язку з боку цільової групи	3	60%

100% опитаних лідерів/лідерок громадських організацій зазначили, що надають своїм цільовим аудиторіям якісні послуги. Основні види такої допомоги – матеріальна допомога (продуктові набори, солодощі дітям до свят, організація розважальних, спортивних заходів, проведення свят, тематичних зустрічей, адвокаційні кампанії у проблемних сферах).

У табл. 2.5 викладені дані оцінки керівниками/керівницями громадських організації їхнього бачення умов співпраці громадських організацій з родинами дітей з ООП.

Таблиця 2.5

Оцінка керівниками/керівницями ГО умов співпраці громадських організацій з родинами дітей з ООП

Умова	Кількість респондентів	%
Якісні послуги	5	100%
Наявність матеріальної бази для реалізації ініціатив громадської організації (донорів, меценатів тощо) є важливою	5	100%
Соціальні зв'язки ГО, наявність широкого кола партнерів	4	80%
Репутація ГО	3	60%
Укладення меморандуму про співпрацю	3	60%
Мережування, створення коаліцій	5	100%
Безперервна інформаційна діяльність	5	100%
Навчання персоналу ГО	5	100%

Серед можливих шляхів усунення бар'єрів у роботі лідери/лідерки громадських організацій зазначили посилення активного громадського руху в регіоні, відновлення проведення спільних заходів як для персоналу громадських організацій, які працюють в соціальному сегменті, так і спільних заходів із залученням цільової групи. Важливою умовою для забезпечення якісної роботи громадської організації є постійне поповнення її складу новими членами та членкинями. Цю складову визначили однією з найбільш важливих 80% опитаних осіб. Підтримка ініціатив з боку донорів та меценатів, на думку, лідерів/лідерок громадських організацій є головною умовою для продовження реалізації початих та запровадження нових ініціатив. Навчання членів організацій ефективній взаємодії з цільовими групами, стратегічне планування, запровадження роботи з онлайн-

інструментами для посилення комунікації та стабілізації фінансової складової, мережування локальних організацій, створення коаліцій та системна активна інформаційна діяльність із залученням найбільш ефективних комунікаційних каналів, безперервне дослідження потреб цільової аудиторії та забезпечення постійного зв'язку з ними – такі основні умови співпраці громадських організацій з цільовими групами в громадах Сумщини визначені місцевими лідерами громадського руху.

Моніторинг інформаційних ресурсів громадських організацій засвідчив різний ступінь їхньої активності. Знайдено 28 сайтів та сторінок у соціальних мережах громадських організацій, які досліджуються. У ЗМІ протягом періоду дослідження зафіксовано 56 повідомлень, де згадуються організації.

Загалом за підсумками опитувань та спостережень на констатувальному етапі можна визначити середній рівень співпраці громадських організацій з родинами дітей з ООП. Є громади, в яких така співпраця є системною, послідовною, реалізується значна частина ініціатив та проєктів, наявний зворотній зв'язок між організаціями та цільовою групою (Миколаївська територіальна громада, Сумська територіальна громада). У той же час, відомості, отримані від респондентів інших громад дозволяють припустити низький рівень взаємодії громадських організацій з родинами категорії, яка досліджується.

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи описано організацію дослідження, методикку його проведення та узагальнені аналітичні відомості про результати констатувального етапу.

Дослідження, метою якого було вивчити та визначити рівень співпраці

громадських організацій з родинами дітей з ООП, реалізувалось у три етапи, що передбачали використання широкого інструментарію методів дослідження.

Було розроблено методику визначення рівня взаємодії громадських організацій з цільовою групою, що включала проведення оцінки рівня обізнаності членів 80 родин дітей з ООП з 5 районів області про діяльність громадських організацій та комунікації з ними, проведені глибинні інтерв'ю з 5 лідерами громадських організацій, які працюють з родинами зазначеної категорії, аналіз контенту інформаційних ресурсів та повідомлень про діяльність організацій у ЗМІ.

Проведення опитування членів родин дітей з ООП засвідчило різний рівень обізнаності членами родин про діяльність громадських організацій в громаді. 47,5% респондентів вказали на відсутність інформації про діяльність громадських організацій в громаді, де вони проживають, 23,8% респондентів не цікавляться діяльністю таких організацій. 28,7% респондентів зазначили про високий рівень обізнаності з діяльністю громадських організацій в їхніх громадах. 44,8% респондентів, які обізнані з діяльністю громадських організацій, є членами та членкинями різних організацій або користувались/користуються послугами, які ними надаються.

Результати опитування керівників/керівниць громадських організацій, які працюють з родинами дітей з ООП, засвідчили необхідність системної роботи громадських організацій у розвитку професійності в наданні послуг, потреби в організаційному та інституційному розвитку, мережуванні, оцінки своєї діяльності, вмінню ефективно працювати з цільовими групами.

Вивчення контенту інформаційних ресурсів громадських організацій засвідчив різний ступінь їхньої активності.

Загалом за підсумками опитувань та спостережень на констатувальному етапі можна визначити середній рівень співпраці громадських організацій з родинами дітей з ООП в регіоні.

Є громади, в яких цей рівень є вищим, співпраця між організаціями та родинами є послідовною, реалізується значна частина ініціатив та проєктів, наявний зворотній зв'язок між організаціями та цільовою групою (Миколаївська територіальна громада, Сумська територіальна громада). У той же час, відомості, отримані від респондентів інших громад дозволяють припустити нижчий рівень взаємодії громадських організацій з родинами категорії, яка досліджується.

РОЗДІЛ 3

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З РОДИНАМИ, В ЯКИХ ВИХОВУЮТЬСЯ ДІТИ З ООП, В СУМСЬКОМУ РЕГІОНІ

3.1. Напрямки взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з ООП, в Сумському регіоні

Зважаючи на результати опитування членів родин, в яких виховуються діти з ООП, вважаємо за доцільне сформулювати стратегічні напрямки взаємодії громадських організацій та родин зазначеної категорії з метою створення моделі ефективної співпраці, результатом якої будуть якісні послуги, розроблені з урахуванням запиту цільової аудиторії, забезпечений якісний супровід цих послуг від громадської організації до отримувача такої послуги, здійснюватиметься моніторинг та оцінка ефективності цієї роботи на кожному з етапів.

Взаємодія у філософському розумінні цього поняття – одна з загальних форм взаємного зв'язку між явищами, суть якого полягає в зворотному діянні та одного предмета чи явища на інше [35; 20].

Якщо говорити про взаємодію інститутів громадянського суспільства, доцільно послуговуватись категорією "соціальна взаємодія", яка визначається як форма соціальних зв'язків, змістом яких є обмін інформацією, досвідом, діяльністю, досвідом, здібностями, вміннями, навичками та у взаємному впливі людей, соціальних спільнот [45; 41].

Об'єктивною основою соціальної взаємодії є спільність чи розбіжність інтересів, близьких чи віддалених цілей, поглядів.

Під напрямками взаємодії громадських організацій ми розуміємо плановані дії обміну інформацією, діяльністю, досвідом, здібностями,

вміннями, навичками, наслідком якого є взаємний вплив людей, соціальних спільнот для досягнення змін та забезпечення сталого розвитку цих змін.

Працюючи з родинами дітей з ООП, громадські організації повинні ставити, перед собою такі завдання:

1) надавати всебічну підтримку родинам, в яких виховується дитина з ООП, сприяти забезпеченню потреб та вирішення проблем дітей та дорослих членів родини у різних сферах життя (медицина, реабілітація, освіта, культура, мистецтво, туризм, спорт та ін);

2) сприяти формуванню адекватних відносин між родинами та іншими суб'єктами громадянського суспільства та державою;

3) забезпечувати захист прав членів родини;

4) сприяти психологічній підтримці членів родини, які беруть участь у вихованні дитини з ООП;

5) навчати батьків прийомам пошуку та вибору можливостей для навчання та розвитку дітей, реалізації власного потенціалу;

6) сприяти створенню в суспільстві атмосфери толерантності щодо людей з психофізичними порушеннями, подоланню бар'єрів, які перешкоджають взаєморозумінню між суспільством та дітьми з ООП та членами їхніх родин;

7) надавати всебічну інформаційну допомогу батькам та фахівцям, що надають послуги дітям з особливими освітніми потребами.

Нами були проаналізовані статутні документи громадських організацій, що провадять діяльність на території Сумської області, вивчений практичний досвід роботи цих організацій.

Тож, на нашу думку, взаємодія громадськості з родинами, в яких виховуються діти з ООП, може реалізовуватись у таких напрямках:

1) об'єднання батьків дітей з ООП для взаємодопомоги, спілкування, захисту прав та інтересів, створення інструментів для приєднання нових людей до організацій;

- 2) створення програм психологічної підтримки дорослих членів родин дітей з ООП;
- 3) організація та проведення досліджень громадської думки, моніторингових досліджень, орієнтованих на визначення проблем, з якими стикаються родини, та з'ясування їхніх потреб;
- 4) створення програм адаптації, розвитку творчого потенціалу і активізації життєвої позиції дітей з порушеннями розвитку та членів їхніх родин, подолання ними соціальної ізоляції;
- 5) впровадження ініціатив, орієнтованих на створення в суспільстві атмосфери поваги і толерантності до дітей з особливими освітніми потребами;
- 6) консультування та інформування, правова підтримка з різних питань членів родин зазначеної категорії;
- 7) нематеріальна допомога у розвитку та абілітації/реабілітації дітей з ООП;
- 8) адвокаційна діяльність, направлена на забезпечення доступу до освіти, розширення можливостей для навчання, виховання, соціалізації дітей з ООП;
- 9) моніторингова та адвокаційна діяльність для оцінки доступності середовища та послуг;
- 10) розробка програм, орієнтованих на соціальну інтеграцію сімей;
- 11) розробка та впровадження ініціатив, що сприяють працевлаштуванню, навчанню членів родини, оновленню наявних у них навичок та здобування нових для впевненої конкурентності на ринку праці;
- 12) підтримане проживання осіб з інвалідністю;
- 13) забезпечення батьків, педагогів, необхідною інформацією, яка стосується здоров'я їхніх дітей, правову та іншу потрібну інформацію розповсюдження сучасної літератури з проблем розвитку дітей з ООП серед батьків та фахівців;

- 14) проведення планомірної постійної роботи щодо сприяння ранньої діагностики та раннього корекційного втручання;
- 15) проведення лекцій та семінарів для батьків та фахівців щодо підвищення їх фахової підготовки для роботи з дітьми які мають особливі освітні потреби;
- 16) сприяння створенню системи своєчасної, психолого-педагогічної реабілітації дітей з ООП з раннього віку і протягом життя;
- 17) впровадження оптимальної моделі корекційної допомоги дітям та родинам, яка б поєднала зусилля державних, благодійних та приватних установ, що мають досвід допомоги дітям з ООП впродовж тривалого часу;
- 18) сприяння вивченню та узагальненню вітчизняного та зарубіжного досвіду подолання проблем, пов'язаних з порушеннями психофізичного розвитку дітей;
- 19) сприяння у організації обміну інформацією та фахівцями з передовими вітчизняними і зарубіжними організаціями;
- 20) сприяння розробці обґрунтованих пропозицій до локальних, регіональних та національних соціальних програм, об'єктами яких є діти з ООП та їхні родини;
- 21) здійснення координації і співробітництва з науково-дослідними, навчальними організаціями України та світу у вирішенні комплексних проблем розвитку дітей з ООП;
- 22) розробка пропозицій та програм для підвищення професійного рівня підготовки і перепідготовки фахівців, які працюють з дітьми та дорослими (корекційні педагоги, психологи та ін);
- 23) ініціативи та заходи, спрямовані на захист прав дітей з ООП та членів їхніх сімей, допомога у складенні документів, за необхідності – звернень до суду;
- 24) допомога у забезпеченні ліками та медичною технікою дітей та дорослих;

25) розробка пропозицій щодо соціального забезпечення у вирішенні проблем дітей з ООП та членів їхніх родин;

26) інформування суспільства з питань проблем дітей з ООП через засоби масової інформції для формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю;

27) організація реабілітаційних заходів;

28) психологічна підтримка дітей з ООП;

29) співпраця з громадськими організаціями, благодійними фондами, волонтерами з метою організації допомоги дітям з ООП;

Цей перелік не є вичерпним і може бути доповнений залежно від потреб родин, які виникають.

Отже, контент-аналіз стратегічних документів громадських організацій Сумського регіону, практичний досвід їхньої роботи, а також успішний досвід організацій національного та локального рівня свідчить про наявність значної кількості різноманітних напрямків діяльності, у яких може бути реалізована їхня взаємодія з родинами категорії, яка досліджується.

3.2. Особливості організації системи підтримки родин, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, громадськими організаціями Сумського регіону

Створення переліку напрямків взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з ООП, потребує структурування та встановлення коротко- та довгострокових цілей для їх впровадження.

У рамках нашого дослідження здійснена спроба визначити особливості організації системи підтримки родин, в яких виховуються діти з ООП, громадськими організаціями Сумського регіону.

На нашу думку, система підтримки таких родин має бути спрямована на

розширення комунікації між інституціями громадянського суспільства, та родинами, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, створення альтернативних можливостей для розвитку дітей з ООП за межами освітніх закладів, побудову мережі громадських організацій/об'єднань з метою покращення якості життя дітей з ООП та членів їхніх родин, захисту їхніх прав, розширення можливостей, соціалізації та інтеграції в громаду, забезпечення психологічного комфорту всіх членів родини.

На сьогоднішній день у Сумській області нараховується 25 130 дітей, які потребують корекції фізичного та (або) інтелектуального розвитку (з них 2 527 дітей мають інвалідність).

У межах запропонованої системи громадські організації, які працюють у соціальному секторі, у співпраці з родинами, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, створять умови для розширення можливостей не тільки дітей, а і інших членів їхніх родин. Так, створення центру психологічної підтримки родин дітей з ООП, школи соціалізації для дітей та підлітків з ООП забезпечить можливості для всебічного розвитку дітей та сприятиме налагодженню позитивного психологічного клімату в родинях, виходу з кризового психологічного стану членів родин, які у ньому перебувають. У такий спосіб будуть створені умови для подальшого супроводу та підтримки цих родин, включення їх до суспільного життя. Захист вразливих груп громадян, які потерпають від фізичних бар'єрів у своїх громадах, не лише сприятиме вирішенню локальних проблем доступності, але й продемонструє інструменти та можливості локальної адвокації. Запропоновані заходи ґрунтуються на принципі інклюзивного прийняття рішень, який забезпечує активну участь у процесі їх прийняття тих, на кого вони впливають, і тих, хто несе відповідальність за їх реалізацію. Окрім того, запропонована система підтримки родин в цілому сприятиме формуванню толерантного ставлення до дітей з ООП та членів їхніх родин, увагу до їхніх потреб.

Метою створення системи підтримки родин дітей з ООП в Сумському регіоні є координація зусиль громадського сектору Сумського регіону (Конотопського, Охтирського, Роменського, Сумського, Шосткинського районів) задля підвищення спроможності родин Сумського регіону, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами (враховуючи дітей з ООП, їхніх батьків/законних представників), сприяння подоланню соціальної ізоляції шляхом створення додаткових можливостей для розвитку дітей з ООП, підтримки та супроводу родин.

Розроблена нами система заходів спрямована на розширення комунікації між інституціями громадянського суспільства, залучення громади до активного суспільного життя, побудови мережі громадських організацій/об'єднань з метою покращення якості життя дітей з ООП та членів їхніх родин, захисту їхніх прав, розширення можливостей, соціалізації та інтеграції в суспільні процеси.

Основними завданнями впровадження системи підтримки родин дітей з ООП в Сумському регіоні:

- 1) створення додаткових можливостей для розвитку дітей з ООП;
- 2) багатовекторна та всебічна психологічна підтримка родин;
- 3) забезпечення дотримання та захисту прав дітей з ООП та членів їхніх родин;
- 4) допомога дітям з ООП в соціалізації;
- 5) сприяння толерантному ставленню до потреб родин дітей з ООП в громаді;
- 6) привернення уваги органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства до потреб родин дітей.

Цільові групи та бенефіціари (вигодонабувачі):

- 1) діти з особливими освітніми потребами, які проживають на території Сумської територіальної громади, Сумського, Конотопського, Охтирського, Шосткинського та Роменського районів Сумської області;

- 2) члени родин дітей з ООП (батьки/законні представники дитини);
- 3) громадські організації/громадські ініціативи області, які опікуються захистом вразливих груп та проблемами осіб з інвалідністю; проблемами сім'ї;
- 4) соціальні служби в громадах;
- 5) органи влади та органи місцевого самоврядування, повноваження яких передбачають забезпечення прав, надання послуг у різних сферах дітям з ООП та членами їхніх родин.

У межах системи підтримки родин дітей з ООП громадськими організаціями можуть бути реалізовані заходи за такими напрямками:

- 1) створення програм психологічної підтримки родин дітей з ООП;
- 2) створення комунікаційного майданчика;
- 3) проведення комунікаційних заходів з питань освітніх можливостей для дітей з ООП;
- 4) організація заходів для дітей та підлітків;
- 5) створення волонтерської служби для допомоги батькам;
- 6) просвітництво;
- 7) адвокація;
- 8) менторська підтримка громадських організацій, ініціатив та активістів, діяльність яких спрямована на захист дітей з ООП та членів їхніх родин.

Розглянемо кожний напрям та можливі заходи в межах кожного з них окремо.

Створення програм психологічної підтримки родин дітей з ООП.

Цей напрям передбачає запровадження консультативної допомоги психологами (офлайн та онлфйн у цілодобовому режимі) для членів родин дітей з ООП (особисті консультації, візні консультації, «гаряча лінія», тематичні зустрічі з допомогою дистанційних платформ). Також передбачається організація заходів психологічної спрямованості для членів

родин дітей з ООП. Зокрема, організація роботи творчої майстерні передбачає проведення майстер-класів, тематичних зустрічей для дорослих членів родин з ООП з використанням арт-терапевтичних практик, творчості.

Реалізація заходів у межах цього напрямку позитивно впливатиме на розвиток навичок стресостійкості у членів родин дітей з ООП. Окрім того, будуть створені умови для психологічної підтримки родин. Позитивні наслідки – зниження негативних проявів та кризових ситуацій на психологічному ґрунті у родинах, а також зниження кількості розлучень.

Створення комунікаційного майданчика. Напрямок передбачає проведення у громадському просторі, належним чином облаштованому для комфортного перебування дітей та дорослих, заходів просвітницько-дозвільного напрямку. Через особисті запрошення, анонсування заходів в соціальних мережах на ці зустрічі будуть можуть бути запрошені діти з ООП та члени їхніх родин, юристи, правозахисники, активні представники громади, громадських організацій Сумського регіону та інших міст України з презентацією власних історій успіху подолання проблем та дотримання прав вразливих категорій громадян.

Такі заходи сприятимуть співпраці та залучення до спільних заходів активних громадян зазначеної цільової групи. Просвітницька частина заходів передбачає «живе» спілкування з актуальних питань захисту прав членів родин у різних сферах. Дозвільна частина включає проведення різноманітних заходів, спрямованих на соціалізацію цільових груп (настільні ігри, шахові турніри, перегляд та обговорення фільмів) тощо. У літній час можуть бути проведені open-air заходи, міні-фестивалі.

Активістам громадських організацій потрібно забезпечувати анонсування та висвітлення заходів.

Реалізація цього напряму сприятиме появі в громадах середовища для обміну досвідом та взаємної співпраці, створюватимуться умови для мережування, напрацювання спільних ініціатив, орієнтованих на вирішення

проблем.

Проведення комунікаційних заходів з питань освітніх можливостей для дітей з ООП (роз'яснення законним представникам норм законодавства, процедур, консультативна допомога у розробці індивідуальних освітніх маршрутів дитини) з метою забезпечення охоплення дітей з ООП наявними освітніми можливостями. Напряма передбачає зустрічі в різних форматах для батьків/законних представників дитини.

У такий спосіб забезпечуватиметься ознайомлення членів родин дітей з ООП об'єктивною інформацією про можливості інклюзивної освіти; створюватимуться умови для діалогу та напрацювання ініціатив всіма учасниками; зростатиме охоплення більшої кількості дітей інклюзивною освітою.

Заходи для дітей та підлітків. Напряма передбачає створення альтернативних майданчиків для розвитку та соціалізації дітей. Прикладом може бути створення Школи соціалізації для дітей та підлітків. Передбачається розробка програм занять корекційно-розвиткового спрямування для дітей від 2 до 12 років та Програми, орієнтованої на соціалізацію підлітків 13-18 років. Цільова група таких занять – діти та підлітки, які мають проблеми психофізичного розвитку. До розробки програм обов'язково мають бути залучені провідні корекційні педагоги регіону, науковці.

Реалізація заходів зазначеного напрямку сприятиме виходу дітей із соціальної ізоляції: діти та підлітки з ООП матимуть можливість відвідувати заходи, що позитивно впливатиме на їхній розвиток. Завдяки регулярним заходам будуть створені альтернативні можливості для розвитку та соціалізації дітей.

Створення волонтерської служби для допомоги батькам у догляді за дитиною/дітьми, допомоги їм під час дистанційного навчання. Ця робота має починатись із створення реєстру волонтерів. Після цього має бути розроблена

форма договору взаємодії, проведені навчання волонтерів (створення програм навчання, проведення інформаційної кампанії, створення реєстру волонтерів, розробка інформаційного майданчика та сервісів для організації волонтерської служби).

Завдяки появі першої в регіоні волонтерської служби допомоги дітям та родинам батьки, які потребують оперативної допомоги в догляді за дітьми, отримують її. У такий спосіб будуть створені умови для самореалізації батьків дітей з ООП, що позитивно вплине на рівень якості життя родин.

Просвітництво. Мета напряму – формування толерантного ставлення до дітей та осіб з інвалідністю. У рамках цього напряму можуть бути проведені просвітницькі заходи в загальноосвітніх закладах, гуртках, дитячих таборах відпочинку тощо з поширенням ідей інклюзії, толерантного ставлення до однолітків з інвалідністю, рівності прав людини незалежно від її походження, статусу, стану здоров'я та будь-яких інших особливостей.

Для цих заходів ГО «Бюро правничих комунікацій» має вже розроблені просвітницькі ігрові матеріали: ігровий комплект «Світ навколо мене», розмальовка «Їжачок без голочок», «Правове лото «Розвивайся! Навчайся! Дій». Ці матеріали були розроблені у 2020 році в рамках проекту «Залучення маломобільних груп громадян до адвокації системних змін у сфері доступності м. Суми, відбулась їх публічна презентація працівникам ІРЦ та широкому колу громадськості».

Рекомендовані для цього напряму заходи – організація та проведення тренінгів (уроків толерантності) для представників бізнесу (кафе, ресторанів, закладів мистецтва та культури), направлені на підвищення обізнаності про стандарти якісного обслуговування відвідувачів, які мають порушення психофізичного розвитку.

Під час заходів можуть поширюватись підготовлені заздалегідь інформаційні матеріали (буклети, листівки) на тему психологічного захисту родини з переліком служб та сервісів, які надають допомогу родинам у цих

питаннях. Також можуть бути виготовлені стікери, які підтверджують, що персонал закладу є обізнаним у питаннях якісного обслуговування відвідувачів з різними особливостями та потребами, володіють інструментами комунікації.

Попередній досвід роботи організацій та запровадження подібних ініціатив в м. Суми та інших містах України дозволяє зробити висновок, що керівництво та персонал закладів та установ зацікавлені у проведенні таких заходів.

Завдяки таким тренінгам персонал закладів здобуде навички якісного обслуговування відвідувачів, розшириться коло осіб, обізнаних з проблематикою, формуватиметься спільнота зацікавлених осіб. Вплив – обслуговування дітей та дорослих стане більш якісним.

Адвокація. Можливі заходи – проведення соціальних моніторингів доступності шляхом спільного відвідування громадськими активістами, що мають досвід проведення таких моніторингів, з дітьми з ООП та членами їхніх родин, освітніх закладів (дошкільні, загальноосвітні, спеціальні, позашкільні заклади державної та приватної форми власності). Мета – перевірити фізичну доступність цих закладів для дітей та відповідність умов навчання їхнім потребам. За підсумками таких візитів будуть сформовані та надані керівництву установ та органів місцевого самоврядування рекомендації у вигляді листа-звернення від громадських організацій.

Результат такої діяльності дозволить фахово дослідити питання, доступності, розробити адвокаційні кампанії для подолання проблем, завдяки впровадженню яких можуть бути вироблені рішення, спрямовані на зміну існуючого стану справ у сферах, важливих для родин.

Крім того, посилюватиметься контроль громадськості за місцевою владою, зростатиме ймовірність прийняття суб'єктами владних повноважень напрацьованих громадськістю змін. У громадах з'явиться громадське експертне середовище, представники якого зможуть розробляти, ініціювати

та лобіювати необхідні цільовим групам рішення.

Менторська підтримка громадських організацій, ініціатив та активістів, діяльність яких спрямована на захист дітей з ООП та членів їхніх родин. Рекомендується створення щомісячного дайджесту можливостей для громадських організацій щодо їхньої участі у навчальних програмах із організаційного та інституційного розвитку, грантових можливостей для підтримки ініціатив.

Вплив полягає у тому, що члени громадських організацій, які працюють з родинами дітей з ООП, оволодіють навичками професійної роботи в громадському секторі. Будуть створені умови для професійної роботи громадських організацій. Це позитивно вплине на швидкість та якість досягнення цілей та змін. У такий спосіб також буде забезпечено довіру до діяльності громадських організацій..

Система підтримки родин дітей з ООП може бути реалізована громадськими організаціями Сумського регіону, які уклали між собою меморандуми про співпрацю. На підготовчому етапі доцільно провести зустріч, на яку запросити представників батьківських та інших громадських організацій, які працюють з дітьми та родинами зазначеної категорії.

Учасникам пропонуватиметься підписати меморандум про співпрацю. Меморандум має безстрокову дію — приєднатись до робочої групи можливона будь-якому етапі реалізації .

З числа осіб цих організацій може бути складена робоча група, яка займатиметься організаційною роботою.

При впровадженні системи підтримки родин обов'язковим є наявність фахівця /фахівчині з комунікацій. Оскільки цільова група не є сформованою, постійною, інформаційна робота є стратегічним напрямком діяльності.

Комунікаційний менеджер/менеджерка співпрацюватиме зі ЗМІ, готуватиме пресанонси, пресрелізи, працюватиме у соціальних мережах, забезпечуватиме наповнення інформаційних ресурсів (акаунти в усіх

популярних мережах)

Фахівець/фахівчиня з мережування здійснюватиме координацію громадських організацій, активістів, журналістів, підтримуватиме зв'язок з представниками цільової групи в громаді.

Інформаційні матеріали про заходи та роботу системи підтримки родин в цілому є потреба розміщувати на різноманітних інформаційних каналах (окремі сторінки в мережі Facebook, Instagram, каналі Youtube, інших електронних ресурсах організації та партнерів).

Також каналами поширення інформації єможуть бути комунікаційні зустрічі, дискусії та інші публічні заходи, публікація анонсів подій у місцевих журналістських спільнотах, виготовлення та поширення власних друкованих, відео- та інших матеріалів.

Ефективність запропонованої системи можлива за умови моніторингу ефективності виконання її впровадження на всіх етапах.

Етапи запровадження системи підтримки родин дітей з ООП:

1) проведення зустрічі організацій-учасників, підписання меморандумів про співпрацю. Укладення таких меморандуму може передбачати інформаційну підтримку з боку всіх підписантів, зобов'язання спільно працювати над вирішення проблем родин дітей з ООП, проводити спільні заходи та ініціативи щодо цієї проблематики;

2) розробка робочого плану впровадження системи підтримки родин, календарного плану заходів, деталізація їх формату, визначення відповідальних за кожний напрямок;

3) розробка реєстраційних форм учасників заходів, створення бази потенційних учасників, експертів національного та локального рівнів.

4) розробка та проведення інформаційних кампаній з роз'ясненням мети, завдань діяльності;

5) проведення заходів, кампаній, запровадження ініціатив;

6) Моніторинг впровадження системи підтримки родин. Джерелами

даних моніторингу можуть бути листи реєстрації з заходів, дані анкет вхідних та вихідних опитувань учасників.

Очікувані результати запровадження системи підтримки родин дітей з ООП:

1) надання підтримки родинам дітей з ООП відповідно до мети та завдань діяльності, підвищення спроможності громадських активістів до співпраці у вирішенні проблем родин;

2) досягнення успішних показників за кожним з напрямків полягає у критичному сприйнятті вихідних даних та встановлення, відповідно до них, цілей. Довгострокові показники, що свідчитимуть про успішність діяльності .

Так, визначено 4 довгострокові показники запровадження системи підтримки:

- 1) підвищення рівня психологічної підтримки дорослих членів родин дітей з ООП;
- 2) подолання соціальної ізоляції, інтеграція родин дітей з ООП в життя громади
- 3) формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю в громаді;
- 4) інклюзія, мейнстрімінг та інтеграція.

До кожного показника сформульовані цілі та перелік індикаторів, які свідчитимуть про її досягнення, джерела даних, з яких можна відстежувати динамікудосягнення цілі та. У разі наявності, перешкоди, які супроводжуватимуть цей процес.

Вичерпно перелік довгострокових показників та цілі, індикатори та джерела даних до них викладені у табл.3.1.

Таблиця 3.1

Визначення довгострокових показників та планування цілей

Довгострокові показники	Запланована ціль, індикатори її досягнення, джерела даних
Підвищення рівня психологічної підтримки дорослих членів родин дітей з ООП	<p>Розробка ефективної системи заходів, яка забезпечуватиме психологічну підтримку дорослих членів родин зазначеної категорії, внаслідок чого покращиться мікроклімат в родинях; члени родин виявлятимуть готовність до конструктивної співпраці в межах інших заходів та співпраці в подальшому.</p> <p>Одним з індикаторів досягнення цілі є зниження рівня кількості розлучень.</p> <p>Важливі умови – різні рівні психологічної підтримки, створення не менше 5 інструментів для отримання цільовою групою цієї підтримки (індивідуальне консультування, «гаряча лінія», виїзні консультації, групові онлайн-заходи).</p> <p>Джерела даних – проміжні опитування батьків, статистичні дані.</p>

Продовження таблиці 3.1

<p>Подолання соціальної ізоляції, інтеграція родин дітей з ООП в життя громади</p>	<p>Зростання залученості членів родин дітей з ООП до участі у заходах в громаді.</p> <p>Позитивна динаміка зростання охоплення аудиторії через соціальні мережі (показник визначається в кожній громаді окремо).</p> <p>Джерела даних – списки учасників заходів, кількість нових осіб, вперше залучених до активностей.</p>
<p>Формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю в громаді.</p>	<p>Формування у громадах толерантного ставлення до осіб з інвалідністю, грамотного розуміння понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «толерантне суспільство». Джерела даних – анкети опитувань.</p>
<p>Інклюзія, мейнстрімінг та інтеграція</p>	<p>Впровадження комплексного підходу, що враховує різні інтереси та надає рівні можливості, забезпечує включення родин у всі сфери суспільного життя. Презентація дослідження потреб у колі зацікавлених організацій, стратегування. Розробка протягом 1,5 року не менше 3-х попозицій до регіональних програм розвитку громад, направлених на вирішення проблем родин дітей з ООП.</p> <p>Джерела даних – документи програм та рішень, анкети опитувань.</p>

Після завершення активного етапу впровадження системи підтримки родин громадські організації можуть продовжувати свою діяльність в рамках співпраці з родинами дітей з ООП Сумського регіону.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі визначено напрямки взаємодії громадських організацій з родинами, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, сформульовані особливості організації системи підтримки родин зазначеної категорії громадськими організаціями Сумського регіону.

Перелік напрямків взаємодії сформульований за результатами проведених опитувань та інтерв'ю, контент-аналізу стратегічних документів громадських організацій.

Так, основними напрямками соціальної взаємодії є: психологічна підтримка членів родин дітей з ООП, створення альтернативних можливостей для розвитку та соціалізації дітей з ООП, консультування родин з різних питань, правовий захист дітей та дорослих зазначеної категорії; сприяння реалізації права людей з інвалідністю на забезпечення доступності, соціальна інтеграція родин, працевлаштування молоді з інвалідністю; підтримане проживання та ін.

Перелік напрямків співпраці не є вичерпним.

На заключному етапі експериментального дослідження з метою визначення ефективності напрямів та розробки системи підтримки родин, було створено фокус-групу, до якої увійшли 5 лідерів та лідерок громадських організацій та 5 осіб 5 дорослих членів родин дітей з ООП. Учасникам фокус-групи було презентовано результати опитування, сформульований в рамках дослідження перелік напрямків взаємодії громадськості з родинами, та список заходів за напрямками, проведене обговорення в форматі фокус-

групи з метою виявлення сильних та слабких сторін запропонованої системи підтримки родин, її доповнення.

Так, сильними сторонами розробленої системи напрямків та заходів 4 з 5 учасників фокус-групи визначили їх людиноорієнтованість. Першочерговим завданням є створення реєстру всіх організацій, які працюють із зазначеними групами для донесення інформації про можливості співпраці та початок роботи.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження теоретичних джерел засвідчило увагу дослідників до проблематики соціальної взаємодії громадських організацій та родин, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами. Втім, дослідження, які стосуються такої взаємодії на рівні громад відсутні.

Дослідники, які займаються цією проблематикою, підтверджують тезу, що родина є визначальною та основною ланкою у вихованні дитини, тому першочерговим завданням, навколо якого мають об'єднатись всі суб'єкти громадянського суспільства, – забезпечити родинам належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку.

2. У рамках дослідження було проведене опитування членів родин, у яких виховуються діти з ООП, та лідерів/лідерок громадських організацій для вивчення оцінки рівня обізнаності родин з діяльністю громадських об'єднань, з'ясування їхніх потреб у послугах, які можуть надавати ці організації, умов ефективної співпраці та першочергових напрямків діяльності. У опитуваннях взяли участь 80 родин з 5 районів області (Сумського, Конотопського район, Охтирського, Роменського району, Шосткинського району); проведені глибинні інтерв'ю з 5 лідерами громадських організацій, цільовою групою яких є діти з ООП та члени їхніх родин.

Проведення опитування членів родин дітей з ООП засвідчило різний рівень їхньої обізнаності про діяльність громадських організацій в громаді. Зокрема, 47,5% респондентів вказали на відсутність інформації про діяльність громадських організацій в громаді, де вони проживають, 23,8% респондентів не цікавляться діяльністю таких організацій. 28,7% респондентів зазначили про високий рівень обізнаності з діяльністю громадських організацій в їхніх громадах. У той же час, 44,8% (13) респондентів, які обізнані з діяльністю громадських організацій, є членами та

членкинями цих організацій або користувались/користуються послугами, які ними надаються. Попри значний відсоток респондентів, які жодного разу не користувались послугами громадських організацій, частина опитаних є активними громадянами в своїх громадах та членами громадських організацій.

Отримані дані дають можливість припустити, що не всі громадські організації мають налагоджений зворотній зв'язок з цільовою аудиторією, відсутні канали комунікації, потребують узгодження потреби цільової групи та послуги, що надаються організаціями. У подальшому цей аспект дослідження потребує більш глибокого та повного вивчення.

3. Аналіз проблем, з якими стикаються родини дітей з ООП в Сумському регіоні, вимагають активної діяльності локальних громадських організацій, розвиток та якісне наповнення раніше напрацьованих напрямків співпраці з родинами та запровадження нових. Передусім – створення можливостей для розвитку дітей за межами освітніх закладів (креативних просторів, хабів, гуртків, клубів) для забезпечення соціалізації дітей з ООП, комунікації, проведенню корекційно-розвиткових занять, тематичних зустрічей, різноманітних заходів тощо.

4. Результати опитування керівників/керівниць громадських організацій, які працюють з родинами дітей з ООП, засвідчили необхідність системної роботи громадських організацій у розвитку професійності в наданні послуг, потреби в організаційному та інституційному розвитку, мережуванні, оцінці своєї діяльності, вмінню ефективно працювати з цільовими групами. Цей процес повинен бути безперервним. У той же час, уся діяльність громадських організацій повинна будуватись на даних оцінки потреб цільової групи. Відтак, проведення подібних досліджень має бути постійним.

5. На основі проведених опитувань, інтерв'ю з лідерами/лідерками громадських організацій регіону визначені проблемні моменти та бар'єри, які

перешкоджають ефективній діяльності локальних організацій. До таких проблем можна віднести наслідки пандемії та тривалий карантинний період, через які не були реалізовані розпочаті раніше ініціативи, частково втрачений контакт з цільовою групою. Причиною є також відсутність у багатьох членів організацій навичок професійної роботи в громадському секторі, відтак неможливість забезпечити системну стратегічну та поточну роботу в організаціях. Наслідком цього є хаотична, непослідовна діяльність, емоційне вигорання персоналу. Ще однією проблемою є зниження фінансової підтримки ініціатив організаціями-донорами та благодійниками.

Загалом на констатувальному етапі дослідження визначено середній рівень взаємодії громадських організацій з родинами зазначеної категорії в цілому в Сумському регіоні.

4. У рамках дослідження визначено перелік напрямків соціальної взаємодії громадських організацій з родинами, які виховують дітей з ООП.

Основними напрямками такої взаємодії є: психологічна підтримка членів родин дітей з ООП, створення альтернативних можливостей для розвитку та соціалізації дітей з ООП, консультування родин з різних питань, правовий захист дітей та дорослих зазначеної категорії; сприяння реалізації права людей з інвалідністю на забезпечення доступності, соціальна інтеграція родин, працевлаштування молоді з інвалідністю; підтримане проживання та ін. Перелік напрямків взаємодії не є вичерпним.

5. У рамках дослідження також розроблено систему підтримки родин, в яких виховуються діти з ООП, громадськими організаціями Сумського регіону, розроблений комплекс заходів за напрямками. Створено та проведено обговорення ефективності цієї системи у форматі фокус-групи.

Зважаючи на викладене вище, усі заплановані завдання, які були передбачені дослідженням, виконано, його мета є досягнутою.

Перспективою подальшого наукового пошуку є розробка ефективних методик дослідження взаємодії громадських організацій з родинами, в яких

виховуються діти з особливими освітніми потребами, розширення переліку критеріїв вимірювання та оцінки її рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Про громадські об'єднання»: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1.
2. «Про реабілітацію інвалідів в Україні»: Закон України від 06.10.2005. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2-3.
3. «Про освіту»: Закон України від 5 вересня 2017. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39.
4. «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»: Закон України від 21.03.1991. т№ 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21.
5. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. ратифікована Законом України від 16.12.2009. № 1767-VI.
6. Конвенція ООН про права дитини. Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. №789-XII (789-12).
7. Конвенція про права людей з інвалідністю. Конвенцію ратифіковано Законом України від 16.12.2009. № 1767-VI.
8. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021. Протокол ПТЗО МОН України від 14 листопада 2012. № 9.
9. Сімейний кодекс України від 10.01. 2002. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002, № 21-22.
10. Артемова Л. В. Вчись граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільників. Київ: Томіріс, 1995. 112 с.
11. Алексєнко Т. У. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей? *Рідна школа*. 2001. №3. С 22-24.

12. Безпалько О. В., Едель С.В. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми обмежених функціональних можливостей: методичні рекомендації до проведення тренінгових занять.
13. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2001. 32с.
14. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганськ, 2006. 467с.
15. Бенилова С. Ю. Доброзичливі погляди на спілкування з дітьми /Двадцять одна ситуація із практики дитячого психіатра й психотерапевта. Москва: Прометей. 2002. 48 с.
16. Бенилова С. Ю. Особливі діти – особливе спілкування / Рекомендації для батьків. Москва, Гном і Д, 2001.20 с.
17. Бернацька О.М. Психологічна безпека дитини: у пошуках «золотої середини». *Дефектологія*. 2009. №6. С.32-37.
18. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Київ: Либідь, 2003. 340с.
19. Бех І.Д. Духовні цінності розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. №4 (14). С.124-129.
20. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сім'ї в Україні за підсумками 2001. Київ: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. 144 с.
21. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) /Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко та ін. Київ: Алатон, 2017. 376 с.
22. Галецька І. І. Психологічні проблеми сім'ї з неповносправною дитиною. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2001. 256с.
23. Гамрецький І. С., Столяренко О.В. Інтеграція людей з особливими потребами у суспільство як прояв ціннісного і толерантного

ставлення до людей. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 27-39.

24. Гітун Н. І. Проблема формування у суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2015. № 12. С. 10-25.

25. Глозман Ж. М. Спілкування й здоров'я особистості // навчальний. посібник для студентів вищих навчальних. закладів. Москва: Академія, 2009. 89с.

26. Грицюк Н. Г. Діти з порушеннями психофізичного розвитку. Поради батькам. *Дефектолог*. 2008. №12. С.45-58.

27. Допоможемо батькам бути педагогами і психологами: методичний посібник. Кременчук. 2008. 92 с.

28. Закусило О. Ю. Прикладні аспекти соціальної роботи з сім'ями, що мають дітей з особливими потребами / [Закусило О. Ю., Вільхова-Марчук Н. В.]. *Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами*. Розділ І. С. 76-82.

29. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: науково-методичний посібник. Київ: МАУП, 2000. 312с.

30. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. [авт. кол.: Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Буров С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., Найда Ю. М.]. Київ. 2012. 216 с.

31. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні : тренінгові модулі. Київ, 2011. 132с.

32. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Київ. 2010. 46с.

33. Кизимович О. С. Соціально-педагогічна та психологічна допомога дітям і молоді з особливими потребами та їхнім батькам

/Кизимович О. С, Ніжаща І. О., Герасимов Н. М.. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ, 2003. № 33. С. 103-109.

34. Климонтівич Є. Ю. Робота з батьками як частина корекційної роботи логопеда в умовах амбулаторного прийому. *Аутизм і порушення розвитку*. Москва. 2004. № 2. С. 18-24

35. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році: матеріали. щоріч. доп. / за заг. ред. Тищенко Ю. Київ : НІСД, 2021. 116 с.

36. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. Видання доп. та перероб. Київ. 2008. 126 с.

37. 33. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 326 с.

38. Колягин Ю.М., Алексеєнко О.Л. Інтеграція шкільного обучения. *Начальная школа*. 1990. № 9. С.9 – 12.

39. Кукуруза Г.В. Аналіз дитячо-батьківських відносин як складова міждисциплінарної оцінки розвитку дітей в системі раннього втручання. *Соціальна педіатрія: Збірник наукових праць*. Київ: Інтермед, 2005. Вип. III. С. 289-291.

40. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, 2016. 164 с.

41. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. №9. 170с.

42. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Київ. 2011. №1. 336 с.

43. Міжнародні заходи зміцнення довіри между державою та громадянським суспільством. Київ : Фенікс, 2011. 336 с.

44. Оксенюк О. Соціальний супровід сім'ї дитини з особливими потребами, *Social Work and Education*. 2018. Vol. 5. No.1. С. 38-46.
45. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник інклюзивної освіти. / Савчук Л. А., Юхимець І. В. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.
46. Островська К. О. Особливості психолого-педагогічної допомоги родині аутичної дитини. Деадаптована дитина: напрямки психотерапевтичної та психокорекційної допомоги: матеріали обласної науково-практичної конференції. Львів, 2004. 32 с.
47. Остролуцька Л. І. Соціальна робота з дітьми та молоддю з інвалідністю: міфи та українська реальність. *Педагогічний альманах*. 2012. №16. С. 242 – 247.
48. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. Київ: Кондор. 2005. 560 с.
49. Петренко С. М. Взаємодія з сім'ями вихованців з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://svitppt.com.ua/vihovna-robot/vzaemodiya-z-simyami-vihovanciv-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.html>.
50. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
51. Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 111 с
52. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник / упоряд. Колупаєва А. А. Київ. 2010. 144 с.
53. Концептуалізація інклюзивної освіти та його контекстуалізація в рамках Місії ЮНІСЕФ: технічний путівник. Київ: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2014. 94с.

54. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічні основи роботи з батьками дітей з особливими потребами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2009. 23 с.
55. Софій Н. З, Кавун Ю. М. Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності. – Київ. 2006. 141 с.
56. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Резолюція. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 20.12.1993.
57. Ферт О. Г. Громадські ініціативи у формуванні філософії інклюзивної освіти в Україні: досягнення, проблеми, перспективи: науковий альманах. Рідна школа: історія і сучасність. 2011. № 6. С. 122 – 127.
58. Ферт О. Г. Життєздатність громадських організацій / Ферт О. Г., Софій О. М. , Фукс Л. С. / Тренінгові модулі. Київ, 2011. С. 163 – 202.
59. Ферт О. Г. Педагогічні засади діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики в Україні і Канаді: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2014. 20 с.
60. Шевцов А. Г. Сім'я і дитина в умовах інклюзивної освіти /Шевцов А.Г. , Романенко О. В.,Ханзерук Л. О , Чеботарьова О. В. Київ: Слово, 2013. 112 с.
61. Яковенко І. О, Чорна В.Л. Комплексна система конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» у навчанні та вихованні дитини з особливими освітніми потребами. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник. 2020. Том 4. № 30. С. 305-309.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Опитування членів родин дітей з особливими освітніми потребами щодо обізнаності про діяльність громадських організацій в громадах Сумського регіону, потреб та проблем, з якими стикаються родини у різних сферах та у вирішенні яких потребують підтримки

Шановні батьки!

Просимо вас прийняти участь в опитуванні щодо потреб та перешкод, які необхідно подолати задля створення в Сумській області якісних умов супроводу та підтримки як дітей з особливими освітніми потребами, так і членів їхніх сімей. У цьому опитуванні значна увага приділяється діяльності громадських організацій. Опитування є анонімним та займає орієнтовно 15 хвилин.

1. Вкажіть 3 найбільш актуальні проблеми, з якими стикається Ваша родина?

- 1) Відсутність якісних медичних та реабілітаційних послуг.
- 2) Відсутність належних засобів для навчання дитини (навчальних програм, посібників, підручників, матеріалів для навчання).
- 3) Відсутність альтернативних можливостей для навчання, розвитку та соціалізації дитини(гуртків, просторів).
- 4) Відсутність умов для залучення дитини до якісних освітніх послуг у системі інклюзивного навчання.
- 5) Відсутність належного сприйняття людини з особливостями розвитку у суспільстві.
- 6) Низький рівень соціальних виплат.
- 7) Брак кваліфікованих фахівців, що працюють з дитиною.

- 8) Неможливість отримання дитиною освітніх послуг в інклюзивному класі/групі.
- 9) Недоступне середовище.
- 10) Інше.

2. Тут Ви можете записати інші проблеми чи потреби, які є у вашій сім'ї, що не вказані у попередньому питанні_____

3. Чи відомі Вам громадські організації, які співпрацюють з родинami вашої громади, що виховують дітей з особливими освітніми потребами?

- 1) Так.
- 2) Ні.
- 3) Ніколи не цікавився (-лась) цим питанням.

4. Якщо на попереднє запитання Ви відповіли "Так", чи користуєтесь (користувались) Ви послугами, які надають ці організації?

- 1) Так.
- 2) Ніколи.
- 3) Ніколи.

5. Які з перерахованих нижче ініціатив, на Вашу думку, могли б бути реалізовані громадськими організаціями, і є затребуваними у вашій громаді? Вкажіть 5 найбільш важливих.

- 1) Створення простору для розвитку, соціалізації дітей, підлітків.
- 2) Створення центру ресурсної підтримки для батьків.
- 3) психологічний супровід родин, які виховують дітей з ООП.

- 4) центр для дітей, де дитина могла б безкоштовно відвідувати заняття з логопедом, корекційном педагогом та ін.
- 5) створення матеріалів для навчання та розвитку дітей (дидактичні, настільні ігри, різноманітні посібники тощо).
- 6) ініціативи, пов'язані з розширенням фізичної доступності установ, закладів, транспорту.
- 7) навчання персоналу закладів, установ щодо толерантного ставлення та якісного обслуговування відвідувачів з інвалідністю.
- 8) громадський контроль за наданням освітніх послуг дітям з ООП в навчальних закладах.
- 9) громадський контроль за діяльністю медичних послуг.
- 10) сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю.
- 11) Інше.

1. Якщо Ви (чи ваша дитина) є членом громадської організації, яка опікується проблемами родин дітей з особливими освітніми потребами, то вкажіть її назву_____

7. Що, на Вашу думку, є основою відносин між родинами та громадським організаціями?

- 1) Якісні послуги.
- 2) Репутація ГО.
- 3) Соціальні зв'язки ГО, наявність широкого кола партнерів.
- 4) Укладення меморандуму про співпрацю.
- 5) Наявність матеріальної підтримки для реалізації ініціатив (донорів. меценатів тощо).
- 6) Інше.

8. Вкажіть, у якому районі Сумської області розташована ваша

громада? _____

9. У якому закладі освіти навчається Ваша дитина?

- 1) Заклад дошкільної освіти
- 2) заклад загальної середньої освіти
- 3) заклад професійно-технічної освіти
- 4) заклад вищої освіти
- 5) спеціальний заклад освіти
- 6) Не зарахована до будь-якого закладу освіти
- 7) Інше.

Дякую за Ваш час!

Сімейна гра «Правове лото «Долучайся! Навчайся! Дій!»

Гра «Правове лото: Долучайся! Навчайся! Дій!» створена ГО «Бюро правничих комунікацій». Гра допоможе дізнатись про основні права людини, ознайомитись із поняттями, які визначають ці права, нормативно-правовими актами, які гарантують захист цих прав.

Гра сприяє розвитку інтересу до правових знань, логічного мислення, вихованню поваги до законів України, навчає користуватись своїми правами, а також направлена на формування навичок самореалізації та самовиховання. Окрема увага приділена питанням захисту прав вразливих груп, зокрема осіб з інвалідністю, побудови інклюзивного суспільства, інструментів, які супроводжують цей процес.

Гра складається з 8 великих ігрових карток, 48 маленьких карток із запитаннями, довідника. Адаптацію гри для потреб незрячих осіб забезпечила ГО «Ініціативи Слобожанщини».

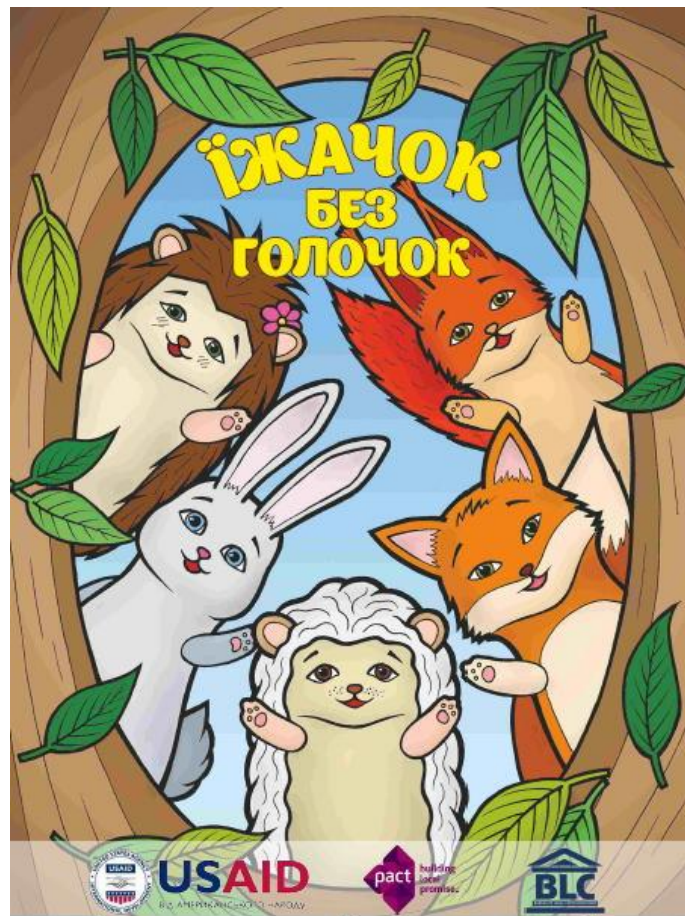

Розмальовка «Їжачок без голочок»

Ілюстрована для розмальовування казка про унікальність, неповторність кожного, про усвідомлення та сприйняття відмінностей, про дружбу та визначення справжньої її сутності. Казку для розмальовки

написали сумчани Віктор та Тетяна Кирилюки, візуалізувала творчий задум дивовижними ілюстраціями Дар'я Малишева, літературне редагування здійснила письменниця Анна Коршунова. Координацію роботи по створенню розмальовки забезпечила ГО «Бюро правничих комунікацій». Розмальовка може використовуватись під час заходів, орієнтованих на формування толерантного ставлення осіб незалежно від їхніх особливостей в суспільстві.

Ігровий посібник «Я і світ навколо мене»

Посібник, створений ГО «Бюро правничих комунікацій», допоможе підвищити рівень обізнаності та сприйняття дітьми людей з різними особливостями: фізичними, етнічними, віковими, направлений на усвідомлення ідей рівності, формування толерантного ставлення одне до одного. Діти навчатимуться сприймати одне одного незалежно від їхніх відмінностей. Фігурки людей та історії про них в ігровій

формі допоможуть дізнатися про те, що кожна людина, незалежно від її особливостей, є унікальною та має рівні права. Ігрові завдання орієнтовані на формування світогляду, що має на меті прагнути долати бар'єри та стереотипи, адже це – шлях до рівності.

